

Канова Л.П. (Житомир, Україна)

Концепт “УСПІХ” в англійській та українській мовних картинах світу

У статті розглянуто концепт “успіх” в англійській та українській мовних картинах світу. Автором проаналізовано концепт як багатогранне поняття, яке може проявлятися у різних сферах життя людини. Виділено семантичні групи з відповідними семантичними центрами, що дає змогу визначити загальне асоціативне поле досліджуваного концепту в англійській мові. Виявлено, що концепт “успіх” можливо описати виразами та словосполученнями, які характеризують успіх як полісемантичне поняття в англійській та українській мовах.

Ключові слова: *концепт “успіх”, мовна картина світу, лексична група, полісемантичне поняття, семантична група.*

В статье рассмотрено концепт "успех" в английской и украинской языковых картинах мира. Автором проанализировано концепт как многогранное понятие, которое может проявлять себя в разных сферах жизни человека. Выделены семантические группы с соответствующими семантическими центрами, что позволяет определить общее ассоциативное поле исследуемого концепта в английском языке. Определено, что концепт «успех» возможно описать выражениями и словосочетаниями, которые характеризуют «успех» как полисемантическое понятия в английском и украинском языках.

Ключевые слова: *концепт «успех», языковая картина мира, лексическая группа, полисемантическое понятие, семантическая группа.*

The article considers the concept of "success" in English and Ukrainian language world. The author analyzes the concept as a versatile notion that may occur in various spheres of life. The article singles out semantic groups with appropriate semantic centers that gives opportunity to determine the general association field of the concept studied in English. It also reveals the concept of "success" which can be described by expressions and phrases that characterize success as polysemantic notion in English and Ukrainian.

Key words: *the concept of "success", language world, lexical group, polysemantic notion, semantic group.*

Поняття про картину світу розвивалися в межах різних дисциплін, у тому числі фізиці, біології, філософії, а ідея картин світу отримала хронологічний вимір – картини світу пройшли шлях розвитку від наївних, міфологічних до наукових. Наукову картину світу, як правило, протиставляють наївній або міфологічній картині світу. Ми досліджуємо мовну картину світу, яка створюється в процесі номінації, а її ключовим елементом є слово. У мовній

картині світу знаходять відображення наукові, до-наукові і примітивні знання, а вона є важливою складовою національної культури.

У центрі уваги дослідників постають проблеми мови й свідомості, мови й культури (Ю. Д. Апресян, В. З. Дем'янков, В. В. Жайворонок, З. Д. Попова, О. А. Корнілов, О. Т. Кривонос, І. А. Стернін та ін.). Значну кількість праць присвячено особливостям мовної картини світу (Г. Вежбицька, О. А. Корнілов, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, Г. В. Колшанський, Г. В. Межжеріна, Ж. П. Соколовська, О. Д. Шмельов та ін.), опису національної концептосфери, що складається з окремих концептів (Н. Д. Аругюнова, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, С. А. Жаботинська, В. І. Кононенко, В. В. Красних, Ю. С. Степанов, Г. М. Яворська й ін.)

Метою статті є дослідження концепту “успіх” з точки зору його національної специфіки в українській та англійській мовах.

Концепт “успіх” виступав об’єктом лінгвістичного аналізу у складі метафоричних моделей в дослідженні А. М. Сніжко “Метафоричні моделі концепту “успіх” (на матеріалі англійської та української мов)” [7, 173-177], фрагментарно як сегмент концепту “американська мрія” у роботі К. С. Карпової “Лексичні особливості американської моделі успіху як ключового сегменту концепту американська мрія” [3, 392-399] та поряд із дослідженням концептів “щастя” і “радість” у роботі Н. І. Кулик “Концепт ЩАСТЯ, РАДІСТЬ та УСПІХ” в етноспецифічній картині світу українського народу (на матеріалі словників та даних психолінгвістичного асоціативного експерименту)” [4, 208-210].

Великий тлумачний словник української мови інтерпретує слово успіх так: успіх – це 1) позитивний наслідок роботи, справи і т. ін; значні досягнення, удача, талан. // Сприятливий результат у військовій операції. // тільки мн. Досягнення в навчанні, у вивченні чого-небудь; 2) тільки одн. Громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийось досягнень. // Визнання кимось чийось позитивних якостей, особливостей; захоплення з боку осіб іншої статі [1, 1304].

Новим тлумачним словником української мови (Т. 4) визначається досліджуваний концепт таким чином: успіх – це 1) позитивний наслідок роботи, справи і т. ін.; 2) значні досягнення, удача; фурор, триумф, перемога, вигреш; 3) громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийось досягнень [6, 648–649].

На нашу думку, “успіх” як багатогранне поняття може проявлятися у різних сферах життя людини. Його компонентами в англійській мові є “a well-paid job” (високооплачувана робота), “to travel a lot”

(подорожі), “a happy family” (щаслива сім'я), “possibility to buy different good things” (можливість купувати різні хороші речі), “a cozy comfortable house” (затишний зручний дім).

При опитуванні студентів університету м. Олбані, штат Нью-Йорк, США (State University of New York at Albany (SUNY), USA) та інших носіїв мови, до яких належать працівники медичної галузі, викладачі, працівники сфери послуг, водії, інженери, менеджери, агенти з нерухомості виявлено асоціації, які становлять основу концепта “успіх.” Було одержано 278 таких асоціацій: SUCCESS is money (21), happiness (18), power (8), job (8), family (7), goal (6), career (6), love (5), happy (5), peace (4), ambition (3), victory (3), smile (3), contentment (3), debt-free (3), school (3), determination (3), accomplishment (3), achievement (3), life (3), pride (2), ability (2), intelligence (2), day (2), achieving (2), creative (2), recognition (2), obstacles (2), hard work (2), work (2), failure (2), satisfaction (2), sex (2), relationships (2), wealth (2), stability (2), girl-friend (2), simple love, God, Oprah, “A”, red tie, honesty, dream, marriage, weapon, no police, future, results, flexible, man, show, skill, drugs, rock 'n roll та ін. (1).

Респондентам також пропонувалася інструкція: “You are participating in the associative survey. What is the symbol of success for you? (this may be any thing, person, notion, phenomenon, song, feeling, state, literary or movie character, etc.)”

У результаті експерименту від опитаних були отримані такі 117 символічних асоціацій: SYMBOL of SUCCESS – money (6); a \$ (5); Barack Obama (4); Bill Gates (3); Jesus Christ (2); love (2); luxury car (2); father (2); a cross (2); car (2); large house (2); being happy (2); happiness (2); peace of mind (2); security (2); having no stereotypes (2); being financially secure (2); a big wine cellar; inner happiness; a house you do not owe any money on; keeping score; a content and happy person; good mood; a happy face; cherishing; recognition; ideology; a hot rod; Cadillac; wealth; beautiful women; Donald Trump; Albert Einstein; Angelina Jolie; Steven Jobs; Oprah Winfrey; Michelle Obama; elation; clarity; General Motors; privacy; diploma; a close-knit family; a self-reliant woman; a strong woman, who can balance a marriage, family, work and her social life; an invention; fancy suit; fancy dress; creation; college career; playing golf; deep personal satisfaction; hired help (maid, gardener); a strong bank balance; our character; a huge saving account in euros; a bank account in Switzerland; speaking 4 or 5 different languages very well; having traveled throughout he world; deep love; a down-to-earth person та ін. (1) [2].

При проведенні експерименту на розуміння, сприйняття концепту, його суб'єктивну дефініцію взяли участь 100 осіб Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова Національного авіаційного університету, серед яких респондентами були професорсько-викладацький та інженерно-технічний склад, курсанти та офіцери вищого військового навчального закладу. 5 осіб не дали визначення. Отже, відсоток відмови складає 5% і є незначним, що свідчить про актуальність концепту УСПИХ в українській мовній картині світу. Респондентам було запропоновано інструкцію: дайте власне визначення поняттю УСПИХ. Результати експерименту є наступними (95 суб'єктивних визначення):

Успіх – це досягнення та реалізація поставленої мети (30); самореалізація та самоствердження (4); вміння досягати успішних результатів (3); позитивні моменти життя (2); складова частина життя розумної людини (2); праця, яка приносить задоволення (2); реалізація своїх задумів (2); коли отримуєш те, чого тобі хочеться (2); професіоналізм і визнана суспільством праця; взаєморозуміння; можливість виконати свої бажання; подолання труднощів; робота, яка приносить радість; визнання; вірні друзі; робота та висока зарплата; праця; щастя і взаєморозуміння; здійснення планів; матеріальний достаток, авторитет і особисте щастя; здоров'я; психологічний стан людини; щаслива сім'я; гармонія у всіх сферах життя; пропорціональне поєднання гарної кар'єри, оплати праці і добробуту в родині; невід'ємна частина щастя; діяльність людини, спрямована на задоволення її духовних та матеріальних потреб; реалізація власних талантів у досягненні поставлених цілей; здоров'я, бізнес і щастя; щастя; нагорода за наші знання, вміння, бажання і працю; цілкова задоволеність життям; можливість робити те, що подобається; везіння; внутрішній стан, впевненість у справах, які виконуєш; кінцевий результат усіх твоїх старань; розуміння в глибині душі свого призначення, мети й відчуття, що шлях обрано вірно; результати, що приносять задоволення від життя; везіння в досягненні мети; позитивні наслідки діяльності людини; усвідомлення позитивно завершеного завдання; стрімкий злет звичайної людини; везіння в усіх справах; результат діяльності людини; сукупність усіх досягнень людини в різних сферах; людські перемоги; самовираження людини; заняття, від якого отримуєш насолоду; щастя від реалізації своїх задумів; кінцевий результат цілеспрямованої та наполегливої роботи; фінансова незалежність; вміння заробляти гроші; наявність автомобіля;

вивчити іноземну мову; повага оточуючих.

Концепт “успіх” можливо описати виразами та словосполученнями, які характеризують успіх як полісемантичне поняття.

В процесі дослідження виділяємо три основні лексичні групи – поле, лексико-семантична група та синонімічний ряд – як рівноправні види великих парадигматичних об'єднань у лексиці. Семантичне поле утворюється з окремих семантичних груп, які побудовані за принципами поля. Семантична група (СГ) – це угруповання мовних одиниць на основі спільності значення, яке базується на зв'язку понять, що виражені словами і відображають зв'язки предметів та явищ дійсності [5, 27-30]. Лексико-семантичне поле “успіх” – це сукупність певних семантичних груп, поєднання яких відображає зв'язки між словами та поняттями, що позначають успіх в сучасній англійській мові.

У процесі комплексного дослідження концепту “успіх” А. М. Сніжко [8] виділено семантичні групи з відповідними семантичними центрами, що дає змогу визначити загальне асоціативне поле досліджуваного концепту в англійській мові:

1. СГ 1: “успіх – досягнення” з мікроцентром *reach* (досяжність); 44
2. СГ 2: “успіх – намагання, намір, ціль” з мікроцентром *purpose* (мета);
3. СГ 3: “успіх – певне почуття, ставлення” з мікроцентром *regard* (повага, прихильність);
4. СГ 4: “успіх – удача, шанс, доля” з мікроцентром *fortune* (фортуна, удача);
5. СГ 5: “успіх – якість, властивість” з мікроцентром *grace* (грація, витонченість);
6. СГ 6: “успіх – відсутність успіху, невдача” з мікроцентром *want* (нестача);
7. СГ 7: “успіх – змагання, боротьба” з мікроцентром *challenge* (випробування);
8. СГ 8: “успіх – фінансове становище, прибуток” з мікроцентром *enrichment* (збагачення);

Кожна семантична група складається із синонімічних рядів, пов'язаних між собою безпосередніми та опосередкованими відношеннями.

СГ 1 “успіх – досягнення” є найчисельнішою, до неї належить 41 лексична одиниця, що становить 28,9% від загальної кількості одиниць. По 21 одиниці нараховуємо у СГ 2 та СГ 3 (“успіх – намагання, намір, ціль”,

“успіх – певне почуття, ставлення”) – 14,8%. Наступні дві семантичні групи, а саме СГ 4 “успіх – удача, шанс, доля”, СГ 5 “успіх – якість, властивість” мають по 16 іменників, що складає 11,3%. СГ 6 “успіх – відсутність успіху, невдача” нараховує 12 іменників (8,5%). Найменш чисельними є СГ 7 “успіх – змагання, боротьба” – 8 одиниць (5,6%) та СГ 8 “успіх – фінансове становище, прибуток” – 7 одиниць (4,8%).

Приходимо до висновку, що концепт “успіх” в українській та англійській мовах описується виразами та словосполученнями, які характеризують успіх як полісемантичне поняття. Успіх як багатогранне поняття сучасної англійської мови визначається за допомогою семантичних груп на позначення досягнення, намагання, наміру, цілі, певного почуття, ставлення, удачі, шансу, долі, якості, властивості, відсутності успіху, невдачі, змагання, боротьби, фінансового становища, прибутку, лексеми на позначення яких формують ядерну та периферійні зони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. – 1140 с.;
2. *Калініченко В. І.* Образна складова концепту SUCCESS в американській мовній свідомості за результатами психолінгвістичного експерименту. [Електронний ресурс] / Калініченко В. І. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/26.pdf.
3. *Карнова К. С.* Лексичні особливості американської моделі успіху як ключового сегменту концепту американська мрія // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових статей. – Ужгород, 2006. – Вип.4. – С. 392-399;
4. *Кулик Н. І.* Концепт ЩАСТЯ, РАДІСТЬ та УСПІХ в етноспецифічній картині світу українського народу (на матеріалі словників та даних психолінгвістичного асоціативного експерименту) // Актуальні проблеми металінгвістики: Зб. статей за матеріалами IV-ої міжнародної наукової конференції. – Черкаси, 2005. – С. 208-210;
5. *Ляшук А. М.* Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / А. М. Ляшук – Київ, 2007. – 19 с.;
6. *Новий тлумачний словник української мови : У 4 т. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконтіт, 1998. – 941 с. (Т. 4);*
7. *Сніжко А. М.* Метафоричні моделі концепту УСПІХ (на мат. англ. та укр. мов) // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. статей. – Вип. 8. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007. – С. 173-177;
8. *Сніжко А. М.* Семантична реконструкція фрейму УСПІХ в українській та американській мовних картинах світу. [Електронний ресурс] / Сніжко А. М. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/nvnu/filolog/2009_5/R4/Snizhko.pdf.